

KARL-ERIK BERGMAN

Och havet var hårt

Söderström & C:o Förlags Ab

Vid havet

Och Getabergen mötte havet — och
havet var hårt och vresigt.
Dånögrynnorna röt ur mörkret. En
laxbåts lanternor slungades ibland upp
till toppen av en vågkam.

Och i långa, sugande dyningar
närmade sig havet,
spolade mina stövlar
där på udden.
Allt var så självklart;
tillochmed detta
att jag stod där i mörkret.

Andra upplagan

© Karl-Erik Bergman 1973

ISBN 951-52-0138-1

Tryckeri- & Tidnings Ab

BORGA 1974

Sandskär

Idag blommar havets vita rosor!
På lovart strand spolats tången upp
bland slipade, röda stenar.
Tistronbuskarna kämpar
ända ner mot vattenranden,
står i mustig, jodrik mylla
av förmultnad tång och snäckor.

Sandskär,
oas vid havet!
Med lugn infjärdsvik på ena sidan
och bistert norrhav på den andra.
För dem som förstår din skönhet,
är du en pärla
bland våra karga skär.

Förstår du vad jag menar
när jag talar om vår bland kobbar och skär?
Och kan du riktigt förstå det där
med ejderflockar och alfågelsång?
Har du känt något sprängas inom dej,
när solen börjar glöda i nordost
och du ser sträcken komma?

Jag menar — jag har känt allt detta. Men
då det är alltför svårt att förklara, kan jag
kanske inte begära att du helt skall förstå .
. .

Obemärkt

I år kom våren smygande, obemärkt.
Inga tvärkast från snödrivor till blåsippor.
Gudingarna kom i mars
men de ropade inte första veckan.
Tysta smög de omkring
bland de yttersta kobbarna.
Men plötsligt en morgon
låg de innanför Lökö.

Så en kväll hoade ugglorna
nere i älskogen.
Och abborrnäten började ge fångst.
Vi fick en dag mer strömming än vanligt.
Vintertröjan började kännas för tung
och när vi kom iland,
såg vi en traktor som harvade.
Då förstod vi..

april —73

Med stort nöje . . .

. . .Med stort nöje
lämnar jag julis kvalmiga dagar bakom mej.
Och i hemlighet gläder jag mej
åt den första höstbilden:
augustikvällens våta, kalla nos,
som fnyser mjölkvit dimma över viken.
Ja, jag kan glädja mej mera
åt det första gula vasstrået
än åt midsommarblommor.

Med respekt och förväntan
går jag nu för att möta hösten.
Och medan skördarna mognar på land och hav,
gör jag i ordning mina nät och skotar.

Hösten är min tid;
då börjar stillhetens och tystnadens långa,
mörka kvällar,
då jag med pennan eller bindnålen får hänge
mej åt att skapa något av helhet mitt i allt det
som trasats sönder.

Det är därför jag med glädje lämnar
julis kvalmiga dagar bakom mej
och ser fram emot höstens folktomma fridfullhet.

Mina källor

Däruppe i hagen,
inne bland alarnas massa,
ligger mina källor.
Flere av dem bubblar upp sitt klara vatten
mellan de mossiga tuvorna.
Där har snö och is ingen makt.

Från de djupa skogarna,
fjärran från människor och kloakledningar,
kommer vattnet.
Rinner fram kallt och rent
mellan alarnas rötter.

Långt innan man kunde borra djupt,
fanns källorna däruppe i hagen.

Farfar

Min farfar blev torpare
och bröt upp alar
med rötter och allt ur kärret.
Femtio mark betalade han
och sexton dagsverken om året åt bonden
i femtio år.
I detta ingick:
»vedbrand, vindfälle och kvistar
och i brist därpå stående träd.»

Ett tunnland bröt han upp.
Dessutom lade han skotar och
var skomakare.

Farfar hade varit i Canada och lärt sej
odla potatis mellan stubbarna.
Femton tunnor svartpotatis av en fjärding
gav en höst tegen,
som nyss hade varit kärr.

Nu leker mina pojkar kurragömma
bakom löklådorna på åkerplätten.
De kan ännu inte förstå
att farfarsfar bröt alar här
och gjorde sexton dagsverken åt bonden.
Några generationer till
och kanske ingen vet
vem som en gång bröt upp kärret.

Skoningslöst

rev regnstormen sönder vår vackra juli.

Hettan och torkan blev på en natt
störtflod och höstkyla.

Och som vanligt klagade turisterna.

Och jag som är så lycklig

när jag ser hösnasarna försvinna,

för då vet jag

att den underbara hösten börjar.

Med havet

Vi måste leva vid havet för att
kunna känna dess rytm. Vi
måste ha respekt för havet för
att kunna älska det. Och när vi
älskar havet, kan det aldrig
skrämma oss.

Med havet i vårt hjärta går vi ut
för att möta det. Inom oss
känner vi dess puls. Och den ro
detta ger, kan ingen taga ifrån
oss.

Torr juli

Bruna ligger backarna, ängarna och kullarna.

Hösnesarna är få och magra —

talat sitt tydliga språk.

Gula strån vajar över Bonas backar

och korna tuggar slött

i skuggan av strandalarna.

Genom sjöbodens gistnade brädvägg kan

jag se tålmodiga människor föra

dricksvattenhinkar med båt till

sommargäster på Dånö.

Men fattigdom kommer

och kinder blir bleka

om backarna, ängarna och kullarna

för alltid blir bruna.

Juli -58

Strömmingsryssjor

Jag köpte ryssjor, satte ut och trodde . . .

O, evigt optimistiska fiskare, trodde tiden

var inne att håva guld.

Ibland fylls nog båten med sprattlande glitter. Jag
gläds att få se tusenden blågröna ryggar fylla mitt
fiskbo i tidiga morgnar.

Ibland slås förhoppningar sönder i spillror
och garnen står tomma i dagar och veckor.

Jag mäter på förgård och ingångar noga,

försöker att så finna ut varför fisken

inte går in och låter sig fångas.

Men frågar om sådant får sällan ett svar.

Jag väntar och tror

och en morgon i stiltje och dimma

simmar igen ett ton strömming i ryssjor vid

Hallo.

Håvar i ivern alltsammans i fören och båten blir
som en anka, med stjärten i vädret.

På bryggan står gumman med termos i väskan.

Bekymren med fisktomma ryssjor är glömda. .

Sikfiskekväll

Med ekan på släp,
rågad med yviga nylonnät,
sticker vi ut.
Ingen brådska,
för juli har ingen natt.

Först gick vi systematiskt igenom mossan på
Mellanskär,
för att krafsa åt oss de hjortron som fanns.
Men vi kunde inte låta bli att tänka på sikarna,
som gick runt hållarna vid Skatan.

Tre nät ute.
Redan två blänk i det första.
Ro på bara!
På mindre än en kvart
skall trettio nät vara ute.
Det blänker mera,
vi känner glädjen svälla.
Blir kanske storfångst.

Då kommer stöten:
Brisen från nord krusar havet svart.
Vi vet.
Vi förstår.
Snabbt
drar vi upp nät efter nät.
Ingen räknar sikar längre.
Sjöarna växer, växer.
Börjar dåna över uddarna.

Det sista nätet
kom på pricken lagom in,
tyckte vi.

Sub marin

Att simma genom maskor
är en farlig lek för fiskar.
Maskor kan så lätt snärja fast sitt offer.
Bara att gå för nära nätet,
kan vara farligt.

Jag kände en gång nätets vassa garn
bränna mot min hud.
Skrämd
av det oändligt långa och djupa garnet,
drog jag mig undan ner i det mörka djupet.
Där i det ultravioletta ljuset
kan världen lika gärna vara en apelsin
och jag själv en liten räka bland tången.

Rankoskär

öde skär
med tomma hus och bodar.
Förr lyssnade människor till havets dån därute,
nu brusar havet för ingen.

Bryggor ruttar ner,
stigar växer igen
och havtornen breder skoningslöst ut sej
längs stranden.

Och här har ändå barn vuxit upp och lekt,
kor betat,
tegar och täppor
har satts och skördats.
Fläng och bestyr i båtar och bodar
i brådaste höstfisketid.

Idag är skäret öde.
De med svett och möda uppbrutna tegarna
återtas av nypontrör och vildgräs.
Här kommer kanske aldrig barn att leka mer,
och strömning aldrig att galas i boden.

Men havet brusar som förr
och havet brusar för ingen.

Oktober

Som en raggig björn har du lufsats hitut,
du mörka oktober.
Vek och sympatisk i lugna regndiskvällar.
Hänsynslös och brutal
i nordanstormsnätter.

Men jag vill glömma din hårdhet
för gyllene vassar
och rönnarnas purpur.
Och jag förlåter dej så gärna
för att du ibland
stjäl en mossig pärtä från mitt tak.

Men du 'kunde kasta dina första hagelbyar
litet mindre snärtigt i mitt ansikte. Jag har
ändå rätt hårt att dra mina nät, dessa våta och
mörka morgnar.

Gråa minnen

Det är som det alltid brukar vara:
November ligger och trycker
under vattensura bryggor.
Alarna ruskar av sej sin bruna massa
och i nakna grenar
spelar råkall nordan
dödsmässa
över en grönska som varit.

Minnen som återkomma:
nät fyllda med simpor,
sjöbod med lukt av nors.
Plocka strömming i byttor,
som är vitare än den gråa novemberdagen.
Någon lägger siknät vid Tellskär,
och över allt detta:
kråkor på flykt mot sydväst.

Jäktiga, korta novemberdag,
sådan har du alltid varit för oss
fiskare här i viken.

Sälskär

Blinkande, klara öga,
alltid roterande runt din axel,
slungar du dina ljustentakler
rakt genom nermörka nätter,
lysande väg för trälastade stålskrov,
som plöjer fram genom Botniens mörka hav
på sin väg
mot sydligare latituder.

Men i dimman ser man dig inte.
Och många är de båtar,
som fått lämpa däckslaster överbord
för att komma loss
från farliga grynnor runt Sälskär.

Grästräk

Tranbären lyser som rubiner
ute på de frostiga tuvorna i gungflyet.
Näckrosbladen har sjunkit i träsket
och änderna har flytt.
Novembersolen bländar
men värmer inget.
Några orrar brakar upp i myrkanten.
Annars är skogen tyst idag.
Avlägset brusar dyningarna på örauddarna.

Vintern kommer smygande
och kastar pälsen över oss
obemärkt.

Rytande novemberstorm.
Vattnet grått, upprört.
Bitande isvind
med iskulor runt varje vasstrå.
Blir det lugnt på dethär,
ska du veta att det blir is i viken.
Sedan är det bara att börja hugga,
och att börja halka och dra i sörjan.

Ja, hösten har varit sträng,
vindarna hårda. Men man vänjer
sej med åren. Ty höstar är alltid
hårda för oss fiskare i öppna
båtar.

Senhöst

I dödstyst väntan
står den glesa vassen mellan bryggorna.
Lågvattnet blottar brunhala stenar
och en välbekant doft av gyttja stiger
upp mellan bryggans sura plankor.
Två veckor dimma,
en vecka regn.
Inte en vindfläkt.
Gul och naken står vassen och väntar
på att få stå i is och snö
till midjan.

Man vet knappt vad som är morgon eller kväll
på dessa korta senhöstdagar.
Jag drar mina skotar i mörka morgnar,
ett par lådor strömning blänker till —
så är dagen borta.
Och i skymning lägger jag åter ut mina garn.

Bara vassen har tid
att stilla stå i dödstyst väntan
på vintern
eller
på ingenting.

Frostmorgon

Jag är uppe före solen
och gräset prasslar
och är vitt.
Alarna gråter,
och sorgset bruna löv droppar ner på marken.

Jag är på väg till kyligt fiske. Och
likväl kan jag älska höst som inget
annat. Dock, jag vet att höst
betyder frusna händer i dragig
sjöbod. Ty jag är uppe före solen
och gräset prasslar och är vitt.

Isläggning

Idag väver västanvind och minusgrader
tvärrandigt mönster i fjärden.
Allt längre ut tränger sig bandet av sörja.
Men längst inne i viken
kan jag redan, liggande på mage,
genom blankisen se mina lakryssjor
med de gulbrunspräckliga inkrupna
längst in i struten.

Längsmed stranden är det redan riskfritt
för ungarna att åka kälke
eller kana på byxbaken tills det mörknar.
O, lyckliga barndom,
hur minns jag inte de åren!

Men idag slår västanvinden ihop fjärden och
snart kan jag med kälke ta mej ut med
gäddsaxknippe och beteshink, medan
julstjärnorna ännu lyser i fönstren och folk
äter upp sin sista lutfisk.

Och vinterns snötyngda trygghet
står för dörren.

Havsrytm

Issörja löder kring holmar och skär
allt fastare broar och band.

Gungande sörja som gurglar bland stenar.
Vajande tång i sugande dyning.

Långgrunda viken med manshöga vallar
av is som växer och växer i nordan.

Därute i brotten runt hällarna kastas
drivande plankor, som småningom skoningslöst
slungas

in mot strandens isiga stenar och växa där fast i
strandkallens fästning tills våren avslöjar allt det
som gömts under
sörjan.

Men än skall havet få brusa och dåna och
sugande dyningar ännu en tid skall i köld gjuta
hättor på havsstrandens stenar och gömma i
säkert förvar varje flisa av vrakgods som spolats
av nordan upp emot strändernas skrevor och klåv.

32

Isig nordan —
plocka strömming ur frusna maskor
med stela fingrar.

Matpaus på kälken vid vaken.
Frusna smörgåsar —
ges ofta åt hunden.
Bara termosflaskans innehåll
tar jag själv
och vänder ryggen mot isig nordan.
Tre timmars jobb än,
sedan lång, mysig hemmakväll
i ljuvlig värme.

Vinterkvällar

Under många och långa vinterkvällar
har jag suttit och fogat maska till maska,
knut till knut.

Stormarna river och vakarnas vassa iskant,
hål vid hål,
som jag med tålmod och i tankarnas fridfulla
sällskap

knåpar ihop till en helhet,
som åter skall kunna möta
vårens sprittande fiskstim.

I pojkåren
när jag måste vara med farsgubben och fiska,
rev jag sönder nät
när jag blev arg.
Nu river jag inte sönder nät
när jag blir arg.
För nu får jag laga dem själv.

Vintervy

I snötyngd tystnad vilar byn.
Snart till hälften avfolkad går den
mot en oviss framtid.

övergivna sjöbodar med sneda bryggor,
liksom gjutna fast i bottenfrusen vik,
tecknar mossigt gråa spåntaks silhuetter
emot vintrig himmel i sydväst.

Från en brygga,
över viken
går ett ensamt spår.

Och i snötyngd tystnad
vilar byn.

Isorgel

Isorgel med många sköna pipor
spelar klagande musik vid frusna norrhavskusten,
musik, som smälter samman
med havets dån i fjärran.

Isorgel,
spela för mig
din eviga, oavslutade symfoni.

Spela för mig
innan marssolen klipper av dina pipor.

Spela ännu sedan jag är borta
och inte längre kan höra
dina vemodiga, klagande toner!

När nordan piskar karga kobbar
och snön går vågrätt över fjärdarna,
då vet jag att något kommer att hända med
havsisen.

Och dagen efter vet jag det redan: Norrhavet
ihopstuvat till en tvåfamnarvall med extra
pålägg vid Dånögrynnorna och
Märggrund.

Det hårdaste vårsolen får att bita i,
blir den vallen.

Och den blir nog det sista
av denna vinters vrånghet,
som lyser vitt på våra uddar,
när fjärdarna redan glittrar blåa
och ejderparen drar in genom gått och sund.

Men när nordan piskar karga kobbar och isiga
martallar kröker ryggen mot nordväst, då vet jag
också vad stugvärmen är värd. Då sitter jag inne
och lagar nät, formar ord eller räknar dagarna till
våren.

O, eviga längtan i vårvinterns bländande dagar!
Var dröjer du vår med dina blånande sund? Jag
väntar få möta er, glittrande fjärdar i sol, jag
längtar att ännu en gång få se skummande,
 grönvita vidder med ejdrars och
svärtors plaskande parningslek.

Skärgård i vitt.
Frusen, stilla.
Var finner jag en större fridfullhet?
Dyningen har tystnat.
Landkallarna har slutat pipa och gurgla.
Isrosor blommar i millioner
på de vita vidderna.

Inte ett djur eller en fågel.
Ingen människa någonstans.
Jag blir nästan skrämmd av
denna stela ödslighet. Och
ändå ...

Marsdag

IDÉER
AV OMDISKUTERAT VÄRDE

Jag känner ditt lynne:
Mellan byar av snärtig kornsnö i bister nordan
möter oss bländande solljus
över vita vidder.
Två middagstimmar med takdropp.
Sedan gnistrande kväll
med havets dån i fjärran.

Men låt inte drivornas famntag kväva dig
eller tristessen bränna ner din själ,
medan du väntar på våren!
Ge inte upp,
svik inte!
Bara tåligt vänta
tills vårens röster kallar dig åter ut
för att möta livet.

40

41

Med två tomma händer

Med två tomma händer
kommer vi till denna jord.
Men snart har vi lärt oss klösa med dem
och plocka åt oss
och samla mera, mera,
samla ting,
som vi med rätt kan kalla våra.

Men bara vi får tillräckligt mycket samlat,
börjar vi bli djärva
och försöker oss på
att med list eller med knutna händer
ta åt oss det,
som andra redan säger sig äga.

Men mitt i vårt samlande snubblar vi
över gränsen till det eviga. Där skall vi
småningom, åter med två tomma
händer, plötsligt möta Gud.

Dikter inför kaos

I

Skall allt det sköna och rena sopas bort,
bombas sönder eller brännas ner? Vad
återstår sedan att leva för?

Att det är synd om människorna,
det är en stor sanning.

Vart skall de t.ex. ta vägen
när bergen smälta av hetta?

Jorden blir svår då

och himlen tror de inte på

och månen tycks vara ganska ogästvänlig.

Skall några av människorna möjligen få
förmånen att ha en tro,
som leder dem genom det sista,
det hemska och ofrånkomliga?

44

II

»Och jag såg en ny himmel och en ny jord; ty
den förra himmelen och den förra jorden voro
förgångna, och havet fanns icke mer.»

Det finns alltså en enda utväg.

Men då måste man ha en tro som sträcker sig
avsevärt över ideologier och aktiestocker.

45

Men Gud är närvarande

Jag ville säga till dig — kom hit,
så skall jag visa dig Gud.
Ty här bland karga klippor är han.
(Jag förstår honom om han inte uthärdar
i städernas jäkt och osundhet.)
Och numera slår han sig ofta ner
på toften i min lilla båt.
Och då förstår vi varandra rätt bra,
bättre
än då han är bortom rymdernas ljusår.

Jag skulle också vilja visa dig livet.
Men kom inte hit i juli
när färgerna brinner.
Kom när vidderna ligger vita,
när nordan kastar kniv genom pälsen,
och du skall förstå.

46

-64

När jag känner hur allt rasar samman inom mig,
då är det gott att veta att kraften
finns utanför mig själv. x

Att kasta sig ut i det okända utan tro, är
som att gå överbord en stormnatt. Man
försvinner tyst i djupet och havet ändrar
sig inte.

47

För kommande behov

Mina damer och herrar,
lägg undan en slant då och då,
så att vi sedan kan ge den västerländska kulturen
en hederlig begravning.

För det är vi,
som blir skyldiga till dess död.
Lägg undan några slantar ibland.
De kan behövas
för att rädda äran.

-64

Flyttning

Ett flyttlass såg jag komma.
Det var livet som skulle till att flytta
från någon.
Det fanns allting på det stora lasset.
Men allt var värdelöst —
gamla inventarier,
nerslitna, omöjliga.
En gång i tiden köpta på realisation,
gamla redan då.
överst på lasset fanns en stor låda gamla idéer.
Det blev dyr frakt för lådan,
men
man var tvungen att ta den med.
På avstjälpningsplatsen
fick man inte slänga den.
Han som körde lasset
var mycket bekymrad.
Ingen hade sagt vart han skulle köra det.
Ingen brydde sig om vart han körde det.
Ingen som ens ägde det längre.

Det blev mörkt,
men färden fick ej uppskjutas.

-56

Vandring

Nej, på livets breda autostrada
har jag aldrig funnit en ledig fil.
Jag har fått ta mig fram
på de slingrande, backiga stigarna.
Och med dem
har jag med åren blivit
så förtrogen att jag numera
börjar känna mig tämligen säker.

Och för övrigt anstår det mig inte
att beklaga mig,
om jag någon gång går vilse.

Spelet är slut

Den kommer att upphöra en dag
denna livets teater.

Vi kommer att avmaskeras
och ställas fram inför
den obeveklige kritikern.

Kanske vi då får se allt ur perspektiv,
som vi aldrig kunnat ana.

Kanske vi då tvingas erkänna
allt det som vår mun förnekade.

Då, när det inte längre finns
några roller att spela
och inga gränser att överskrida.

INNEHÅLL

Vid havet	5	Sandskär
6 Obemärkt	8	Med stort nöje
9 Farfar	12	Med havet
15 Torr juli	16	
Strömmingsryssjor	17	
Sikfiskekväll	18	Sub marin
20 Rankoskär	21	Oktober
23 Gråa minnen	24	Sälskär
25 Grästräsk	26	
Senhöst	28	
Frostmorgon	30	
Isläggning	31	
Havsrytm	32	
Vinterkvällar	34	
Vintery	35	Isorgel
36		

Idéer av omdiskuterat värde

Med två tomma händer 43

Dikter inför kaos 44

Men Gud är närvarande 46

För kommande behov 48

Flyttning 49

Vandring 51

Spelet är slut 52